

۴۵۵
۱۰۰
۲۲۶
مصرع العبد

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

سرشناسه:	سالارنیا، حمزه؛ ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	کاربست مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر دزفولی در تمدن نوین اسلامی / حمزه سالارنیا؛ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: انتشارات دانشگاه معارف اسلامی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	۲۲۴ ص.
شابک:	978-600-99614-0-5
فروست:	مجموعه مبانی نظری اسلام؛ ۵۷
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
موضوع:	مخبر دزفولی، عباس، ۱۳۶۵ - ۱۳۰۷. دیدگاه درباره شناخت (فلسفه)
موضوع:	مخبر دزفولی، عباس، ۱۳۶۵ - ۱۳۰۷. دیدگاه درباره هستی‌شناسی
موضوع:	شناخت فلسفه
موضوع:	هستی‌شناسی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۷، ۳۴، BP۱۵۳/۵
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۹۹۸
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۵۵۲۷۹۸۶

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفن گروه «مبانی نظری اسلام»: ۳۶۶-۳۲۱۱۰-۰۲۵

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: andishe@maaref.ac.ir

کار بست مبانی فلسفی کلامی
علامه مخبر دزفولی در تمدن نوین اسلامی

مجلس شورای اسلامی
مجموعه مبانی نظری اسلام
۵۷

کار بست مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر دزفولی در تمدن نوین اسلامی

نویسنده حمزه سالارنیا

ناظر علمی: دکتر عبدالعزیز خسروپناه

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری، دبیرخانه

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

حروفچین: اعظم یزدلی / ویراستار: امیر عباس رجبی

بازبین نهایی: غلامحسین جوادپور / صفحه‌آرا: سعید نائینی

ناشر: انتشارات دانشگاه معارف اسلامی / توبت چاپ: اول، ۱۳۹۷

قیمت: ۳۵/۸۰۰ تومان / شابک: ۵ - ۰ - ۹۹۶۱۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

■ انتشارات دانشگاه معارف اسلامی: قم، خیابان بلوار جمهوری اسلامی، بین کوچه ۴ و ۶

تلفن: ۳۲۱۱۰۶۴۴؛ نمابر: ۳۲۱۱۰۲۸۰

■ پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴

پایگاه اینترنتی: www.maaref.ac.ir

نشانی الکترونیکی: [e-mail: enghelab@maaref.ac.ir](mailto:enghelab@maaref.ac.ir)

سخن آغازین

تمدن نوین اسلامی، هدف و فلسفه متعالی انقلاب و نظام اسلامی است. انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران به زعامت امام راحل عظیم الشان علیه السلام، مسیر پرمشقتی را پشت سر نهاده و به نظامی توانمند تبدیل شده که اکنون با راهبری حکیمانه امام خامنه‌ای «مدظله العالی» الهام بخش حق طلبان و آزادگان جهان است. اما این همه، از منظر زعیم بزرگ حاضر، طلایه «تمدن نوین اسلامی» است. تمدنی که در آن، تحصیل سرمایه برای سعادت در حیات اخروی، در کنار تأمین سعادت دنیوی قرار دارد و میان این دو هم‌افزایی برقرار است. تمدن نوین اسلامی، از زلال وحی سیراب می‌شود و پشتوانه دقیق و مستحکم معرفتی، یکی از تبلورهای آن است. در این میان کلام و فلسفه اسلامی منبع تأمین مبانی و دلایل این مجموعه معرفتی هستند. بدیهی است تلاش‌های اندیشمندان و محققان علوم اسلامی، شرط لازم برای اعتلای جنبه معرفتی تمدن اسلامی و گامی در جهت تحقق آرمان والای رهبر معظم انقلاب، یعنی تمدن نوین اسلامی است.

یکی از شخصیت‌های دوره حاضر که آثار و افکار ایشان، از منابع معرفتی مفید و راهگشا در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی است، مرحوم آیت الله شیخ عباس مخبر دزفولی است. این اندیشمند فرزانه پس از عمری خوشه‌چینی علمی و معنوی از محضر علمای بزرگ در قم و نجف اشرف، علاوه بر مراتب اخلاقی و معنوی، در علوم مختلف، از جمله ادبیات عرب، حدیث، فقه، اصول، تفسیر، فلسفه اسلامی، کلام اسلامی و... تسلط و تبحر عالی یافته و آثار ارزشمندی در این زمینه‌ها تدوین و ارائه کرد.

اثر حاضر، حاصل کوشش محقق محترم جناب حجت الاسلام آقای حمزه سالارنیا است که با نگاه به افق بلند تمدن نوین اسلامی و معطوف به آثار مرحوم علامه مخبر دزفولی تدوین یافته است. محقق محترم، فصل نخست از محتوای اثر را به تبیین مبانی هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی آن فقید، فصل دوم را به تبیین مبانی کلامی ایشان و فصول بعدی را به تبیین کاربری مبانی یادشده در ساحت‌های مختلف تمدن نوین اسلامی، یعنی ساحت علوم طبیعی، علوم انسانی، هنر و رسانه اختصاص داده است. معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی، ضمن تقدیر از زحمات محقق محترم، از بذل عنایت استاد محترم جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر عبدالحسین خسروپناه که اشراف علمی اثر را پذیرفتند همچنین تلاش مدیر محترم گروه پژوهشی مبانی نظری اسلام حجت الاسلام دکتر حسن پناهی آواد و همکاری صمیمانه جناب آقای سیدسعید روحانی، مدیر محترم امور پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی و همکاران ایشان سپاسگزاری و برای همه این عزیزان سعادت و توفیق روزافزون مسئلت می‌کند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

۱۵.....	درآمد سخن.....
۱۶.....	الف) آشنایی با علامه مخبردزفولی.....
۱۶.....	یک. تحصیلات.....
۱۶.....	دو. آثار و تألیفات.....
۱۶.....	سه. ویژگی‌های اخلاقی.....
۱۷.....	چهار. روحیه انقلابی‌گری.....
۱۸.....	پنج. عروج ملکوتی.....
۱۸.....	ب) آشنایی با اصطلاحات فلسفه، کلام و تمدن.....
۱۸.....	یک. فلسفه.....
۱۹.....	دو. کلام.....
۱۹.....	سه. تمدن.....

فصل اول:

تبیین مبانی فلسفی و معرفت‌شناختی علامه مخبردزفولی

(۵۲ - ۲۳)

۲۵.....	گفتار اول: تبیین مبانی هستی‌شناختی.....
۲۵.....	درآمد.....
۲۸.....	رابطه هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی.....

۲۹	واقعیت جهان
۳۰	اصالت وجود
۳۱	مراتب وجود
۳۳	تقسیم وجود به واجب و ممکن
۳۴	تشخیص موجودات
۳۵	احکام ماهیت
۳۶	اصل علیت
۳۷	وجود مادی و مجرد
۳۹	جهان غیب و شهود
۴۱	گفتار دوم: تبیین مبانی معرفت شناختی
۴۱	درآمد
۴۲	چیستی معرفت
۴۳	انواع شناخت
۴۴	امکان معرفت
۴۶	ابزار شناخت
۴۶	۱. حس
۴۹	۲. عقل
۵۰	۳. شهود و تزکیه نفس
۵۱	۴. نظریه استدکاری
۵۲	۵. انتزاع

فصل دوم:

تبیین مبانی کلامی علامه مخبردزفولی

(۵۳-۱۰۴)

۵۵	گفتار اول: تبیین مبانی خداشناختی
۵۵	تفکر درباره خداوند
۵۶	خداشناسی آغاز دین مداری

۵۶	 روش های خداشناسی
۵۷	 روش تنزیه و خداشناسی
۵۸	 تعریف خداشناسی
۵۸	 براهین اثبات وجود خدا
۵۹	 ۱. دلیل فطرت
۶۱	 ۲. برهان نظم
۶۳	 ۳. برهان صدیقین
۶۴	 تقریر ابن سینا
۶۴	 تقریر صدر
۶۴	 تقریر علامه طباطبائی
۶۵	 شناخت ذات الهی
۶۶	 تشخیص ذات الهی
۶۸	 توحید تنزیه در کلام حضرت علی
۶۸	 توحید الهی
۷۰	 ۱. توحید ذاتی
۷۲	 ۲. توحید صفاتی
۷۲	 صفات ثبوتیه
۷۲	 ۱. صفت علم
۷۲	 ۲. صفت قدرت
۷۳	 ۳. صفت حیات
۷۲	 ۴. صفت اراده (اختیار)
۷۲	 ۵. صفت قدیم (ازلی)
۷۴	 ۶. صفت متکلم
۷۴	 ۷. صفت صدق
۷۵	 ۸. صفت غنی
۷۵	 ۹. عدل الهی

۷۵	صفات سلبیه
۷۶	۱. نفی جسمانیت
۷۶	۲. نفی شبیه و مثل
۷۷	۳. نفی محل و مکان
۷۸	۴. نفی رویت
۷۸	۵. نفی انواع شرک
۸۰	گفتار دوم: تبیین مبانی راهنماشناختی
۸۰	نبوت شناسی
۸۰	نبوت عامه
۸۱	نبوت خاصه
۸۲	معارف الهی اسلام برای جهانیان
۸۳	ویژگی حکومت اسلامی
۸۴	معجزه
۸۵	عصمت انبیاء
۸۷	امامت شناسی
۸۷	چیستی امامت
۸۷	دلیل امامت
۸۸	صفات امام
۸۸	راه تعیین امام
۹۰	امامت حضرت علی علیه السلام
۹۱	نصوص امامت حضرت علی علیه السلام
۹۱	۱. واقعه غدیر
۹۱	۲. تواتر حدیث غدیر
۹۲	۳. دلالت حدیث غدیر
۹۳	۴. مولی یعنی سرپرست و امام
۹۴	امامت ائمه اثنی عشر

۹۴	 مهدی موعود علیه السلام
۹۴	 عقیده مهدویت
۹۵	 نسب و تولد امام زمان علیه السلام
۹۶	 ادله وجود مهدی موعود علیه السلام
۹۷	 فلسفه غیبت امام زمان علیه السلام
۹۸	 رابطه رجعت و مهدویت
۹۸	 تعریف رجعت
۹۸	 ادله قرآنی رجعت
۹۹	 ادله روایی رجعت
۹۹	 رجعت‌کنندگان
۱۰۰	 گفتار سوم: تبیین مبانی شراجم‌شاختی
۱۰۰	 چیستی معاد
۱۰۱	 بررسی دیدگاه‌ها درباره معاد
۱۰۱	 ۱. انکار معاد
۱۰۱	 ۲. معاد جسمانی فقط
۱۰۲	 ۳. معاد روحانی فقط
۱۰۲	 ۴. معاد روحانی و جسمانی
۱۰۳	 ادله اثبات معاد

فصل سوم:

کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبردزفولی در ساحت علوم طبیعی

(۱۲۸-۱۰۵)

۱۰۷	 درآمد
۱۰۸	 چیستی علوم طبیعی
۱۰۸	 اهمیت علوم طبیعی
۱۱۱	 رابطه مبانی علامه مخبر و علوم طبیعی
۱۱۲	 ۱. جهان هستی خلقت الهی نه طبیعت صرف

۲. ترویج نگاه مقدس و الهی به موجودات ۱۱۳
۳. تشویق پژوهشگران تمدن نوین اسلامی به کسب علوم طبیعی ۱۱۴
۴. شناخت عناصر تشکیل دهنده موجودات جهان نظیر انسان ۱۱۶
۵. علوم طبیعی در قرآن ۱۱۶
- نقش مبانی علامه مخبر در اصلاح علوم طبیعی تمدن غرب ۱۱۷
۱. الهی ساز علوم طبیعی ۱۱۷
۲. نقد و بررسی مبانی سکولاری علوم طبیعی ۱۱۸
۳. نقد و بررسی نگاه ابزارگرایانه به معرفت عقلی ۱۲۰
۴. بررسی رابطه دین و علوم طبیعی ۱۲۱
۵. حل تعارضات علوم طبیعی و آموزه‌های دینی ۱۲۴
۶. نقد و بررسی دیدگاه طبیعت‌گرایانه به هستی‌شناسی و پیدایش دین ۱۲۶

فصل چهارم:

کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبردزفولی در ساحت علوم انسانی

(۱۶۶-۱۲۹)

- درآمد ۱۳۱
- چیستی علوم انسانی ۱۳۱
- تفسیر کارکردهای علوم انسانی برای جامعه ۱۳۲
- تفسیر هم‌بستگی اجتماعی از منظر علوم انسانی اسلامی ۱۳۲
- تفسیر آزادی از منظر علوم انسانی اسلامی ۱۳۴
- آزادی انسان از منظر قرآن ۱۳۶
- تفسیر نظام‌های سیاسی از منظر علوم انسانی اسلامی ۱۴۰
- تفسیر حکومت از منظر علوم انسانی اسلامی ۱۴۶
- نقد و بررسی حکومت‌داری در تمدن غرب ۱۴۷
- نیاز علوم انسانی به سیره اهل بیت (ع) در تبیین حکومت‌داری اسلامی ۱۵۱
- ولایت فقیه نسخه‌ای بی‌بدیل حکومت‌داری اسلامی در عصر غیبت ۱۵۳
- تفسیر عدالت اجتماعی از منظر علوم انسانی اسلامی ۱۵۵

انواع عدالت اجتماعی از منظر اسلام	۱۶۰
تفسیر اقتصاد اسلامی از منظر علوم انسانی اسلامی	۱۶۲
آموزه‌های اقتصادی علوم انسانی اسلامی	۱۶۴

فصل پنجم:

کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبردزفولی در ساحت هنر

(۱۸۶- ۱۶۷)

درآمد	۱۶۹
چیستی هنر	۱۶۹
تعریف برگزیده از هنر	۱۷۱
هنر عارفانه	۱۷۱
شاخص‌های هنر در تمدن نوین اسلامی	۱۷۲
تبیین هنر تمدن نوین اسلامی	۱۷۳
اصلاح هستی‌شناسی هنر غربی	۱۷۵
اصلاح خداشناسی هنر غربی	۱۷۸
اصلاح هنر سکولاری تمدن غرب	۱۸۱
اصلاح هنر اومانیسمی و لذت‌گرایانه تمدن غرب	۱۸۲
اصلاح هنر غیراخلاقی و افراط‌گرایانه تمدن غرب	۱۸۴

فصل ششم:

کاربست مبانی کلامی فلسفی علامه مخبردزفولی در ساحت رسانه

(۲۱۸- ۱۸۷)

درآمد	۱۸۹
چیستی رسانه	۱۸۹
معرفت‌شناسی رسانه	۱۹۰
رابطه دین و رسانه	۱۹۱
طراحی رسانه دینی	۱۹۲

۱۹۳	 بررسی ماهیت رسانه غرب
۱۹۳	 دین‌زدایی از زندگی بشر
۱۹۵	 ماهیت دین‌ستیزان (اسلام‌ستیزی) رسانه‌های غربی
۱۹۶	 ماهیت هرزه‌نگاری و ترویج بی‌بندوباری رسانه تمدن غرب
۱۹۸	 بررسی ادعای منشأ الهی رسانه
۲۰۰	 اصلاح مبانی کلامی رسانه غربی
۲۰۳	 پرستش شیطان
۲۰۷	 معناگرایی انحرافی رسانه (عرفان‌های پُست مدرن)
۲۰۹	 توهین به انبیاء الهی در رسانه
۲۱۵	 رسانه و آخرالزمان

منابع و مآخذ

(۲۲ - ۱۹)

درآمد سخن

اسلام، آخرین شریعت آسمانی است که توسط خاتم انبیاء الهی محمد مصطفی (ص) نازل شد. خصوصیت این آیین زندگی، جامعیت آن در ابعاد مختلف حیات بشری است. دینی که رسالت اصلی آن هدایت و نجات بشریت بوده و مبتنی بر اصول کلامی و فلسفی است که می‌تواند زمینه‌ساز ظهور و گسترش فرهنگ و تمدن پویا در جهان شود. تمدن اسلام با بعثت پیامبر اسلام آغاز شد و در طول تاریخ حیاتش فراز و فرودهایی را تجربه کرد و پس از دوران شکوفایی و افتخار آفرینی هم‌اکنون در افول به سر می‌برد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بار دیگر، پرچم تمدن اسلامی در دستان باکفایت امام خمینی (ره) رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران و آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله العالی) در مقابل چشمان جهانیان به اهتزاز درآمده و ندای زمینه‌سازی و تحولی فکری فرهنگی بنیادین در جهان اسلام را سر می‌دهد.

فرهیختگان بی‌شماری پیرامون مبانی، اهداف، ویژگی‌ها و ... تمدن نوین اسلامی به پژوهش پرداخته‌اند؛ اما به نظر می‌رسد تنها بیان مبانی کفایت نکرده و سخن از کاربرست این مبانی خوش‌تر است. در این اثر، نگارنده در تلاش است تا مبانی فلسفی کلامی تمدن نوین اسلامی را از دیدگاه یکی از متفکران معاصر، حضرت آیت‌الله علامه شیخ عباس مخبر دزفولی واکاوی کرده و کاربرست مبانی ایشان را در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی به تمدن پژوهان تقدیم کند.

مناسب است در آغاز سخن با شخصیت و خدمات علمی فرهنگی علامه مخبر آشنا شده و سپس به تبیین برخی اصطلاحات همچون کلام، فلسفه و تمدن بپردازیم.

الف. آشنایی با علامه مخبر دزفولی

علامه فقید حاج شیخ عباس مخبر دزفولی به سال ۱۳۴۷ ق در خانواده‌ای مذهبی و اهل علم چشم به جهان گشود و از همان ابتدای حیات خویش در محضر پدر بزرگوارشان مرحوم غلامعلی مخبر دزفولی رشد و بالندگی دینی را تجربه کرد.

یک. تحصیلات

مرحوم علامه مخبر از همان دوره کودکی دروس حوزوی را آغاز کرد و پس از گذراندن مقدمات و سطوح عالی حوزه از محضر حضرات آیات شیخ منصور سبط شیخ انصاری و شیخ محمدعلی مغنّی و سید اسدالله نبوی کسب فیض کرد و سپس رهسپار نجف شد. در شهر علم و تقوا از خدمت بزرگانی همچون آیات عظام سید محمود شاهرودی، سید محسن حکیم، سید ابوالقاسم خویی، سید علی موسوی بهبهانی، سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی، سید حسین موسوی بجنوردی، سید ابراهیم اصطهباناتی و شیخ عبدالکریم زنجانی خوشه‌چینی کرد و به درختی تنومند در علم و دانش و معرفت و تقوای الهی تبدیل شد.

دو. آثار و تألیفات

علامه مخبر در علوم گوناگون همچون ادبیات عرب، حدیث، فقه، اصول، تفسیر، فلسفه اسلامی، کلام اسلامی تبهر داشتند و آثار متعددی از ایشان به یادگار مانده است. آثاری همچون آغاز دانش، روش نوین در اصول دین (ترجمه کتاب المرسل الرسول الرسالة از شهید صدر)، فلسفه و قرآن، جهاد در قرآن، آرام دل‌ها در طوفان غم‌ها (ترجمه کتاب مسکن الفوائد عند فقد الاحبة و الاولاد از شهید ثانی) گوشه‌ای از آثار تألیفی ایشان است.

سه. ویژگی‌های اخلاقی

علامه مخبر دزفولی علاوه بر اندوخته‌های معرفتی از گهرهای جان‌آفرین اخلاقی نیز برخوردار بود. از ویژگی‌های اخلاقی ایشان می‌توان در سه حوزه سخن گفت: ۱. اخلاق فردی ۲. اخلاق در خانواده ۳. اخلاق اجتماعی.

اخلاق فردی، همان نمود شخصیتی هرانسانی است که در رابطه او با خدا و نفس خودش خلاصه می‌شود. فضائل و ملکات حسنه اخلاقی گویای این نوع اخلاق هستند. علامه مخبر از این مرتبه اخلاق به خوبی بهره‌مند بود و کسانی که با او مرتبط بودند از سر درنش کم و بیش آگاه می‌شدند.

علامه مخبر علاوه بر تلاش علمی، اهل تهجد و شب‌زنده‌داری بود. انس با قرآن سبب شده بود که خداوند حافظه‌ای قوی به وی عنایت کند و همین ذکر و یاد خدا بودنش از اسراف در عمرش او را یارمی داشت.

اخلاق در خانواده که بخشی از ویژگی‌های شخصیتی علامه است، او را محبوب همسر و فرزندان کرده بود و مربانی و خطاپوشی او به تربیت دینی فرزندان کمک شایانی می‌کرد. اخلاق اجتماعی که نمود سلوک الی الله است، علامه را به فردی متواضع و غم‌خوار فقرا و نیازمندان مبدل کرده بود. شاید از همین روی بود که مؤسسه قرض الحسنه ولی عصر علیه السلام را در دزفول تأسیس کرد و در کنار تلاش جهت رفع گرفتاری‌های مادی نیازمندان به زدودن جهل با برپایی کتابخانه‌ای بزرگ اقدام کرد. ایشان علاوه بر حسن معاشرت با مردم، خدمات فرهنگی بسیاری به دوستداران دین عرضه کرد.

چهار. روحیه انقلابی‌گری

علامه مخبر در دوران دفاع مقدس و پیروزی انقلاب اسلامی ایران نقش مؤثری داشتند و گواه این مطلب تربیت جوانان و فعالان عرصه‌های انقلاب و دفاع مقدس است. فرزند ایشان سعید مخبر دزفولی می‌گوید: پدرم در مراسم مهم استانی برای تبیین هرچه بیشتر اهداف انقلاب اسلامی منبر می‌رفتند و بعد از پیروزی انقلاب در سنگرهای مختلف نظیر تبلیغ، تدریس، تألیف و امامت جماعت به خدمت خویش ادامه دادند. با شروع جنگ تحمیلی و مورد اصابت قرار گرفتن شهر دزفول، نماز جماعتش تعطیل نشد و به صورت مستمر در مراسم شهدا سخنرانی داشتند.^۱

پنج. عروج ملکوتی

سرانجام روح ملکوتی علامه در جمعه ۸ فروردین سال ۱۳۶۵ برابر با ۱۸ رجب المرجب ۱۴۰۸ ق هنگام سحر به ندای حق لبیک گفت و به ملکوت اعلی پیوست.

ب) آشنایی با اصطلاحات فلسفه، کلام و تمدن

کتاب پیش رو با محور مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر و کاربری اندیشه‌های ایشان در تمدن نوین اسلامی است. پیش از ورود به مباحث فصل‌ها، شایسته است با اصطلاحات عنوان شده آشنا شویم.

یک. فلسفه

واژه فلسفه دارای معانی مختلف است که فلاسفه با در نظر داشتن معنای خاص آن، تعریف‌های متفاوتی از دیگران ارائه داده‌اند.^۱ در تعریف اصطلاحی فلسفه نباید به دنبال تعریف حقیقی بود. در تعریف حقیقی هر موضوع باید جنس و فصل آن مشخص باشد و چون فلسفه از موضوعاتی است که فاقد جنس و فصل است پس تعریف حقیقی نخواهد داشت.^۲ فیلسوفان مسلمان درباره چیستی فلسفه به مکتوبات فراوانی اشاره نموده ولی با این وجود تعریف یکسان و واحدی از فلسفه ارائه نکرده‌اند. گاهی نظیر ارسطو، فلسفه را به معنای علوم نظری، عملی و تولیدی گرفته و گاهی نظیر ابن سینا یا خدف علوم تولیدی از دایره فلسفه آن را به معنای علوم نظری و عملی تعریف کرده‌اند. دسته دیگر نظیر کندی و ملاصدرا فلسفه را به پیروی از ارسطو شناخت حقیقت و علل اشیاء تعریف نموده که می‌تواند تعریف شناخت موجود بما هو موجود در فلسفه را در همین راستا دانست. در معنای دیگری هستی‌شناسی و امور عامه در تعریف فلسفه لحاظ شده است که فلسفه به احوال و اوصاف موجود بما هو وجود و احکام کلی وجود و تقسیمات آن می‌پردازد. ابن سینا فلسفه را

۱. مطهری، کلیات علوم اسلامی، ص ۱۲۶.

۲. ر.ک: خسروپناه، فلسفه فلسفه اسلامی، ص ۱۲۳.

به معنای دانش مجرده گرفته و پیرامون علم اعلی و فلسفه اولی در الهیات شفا سخن گفته است. در نهایت تعریف فلسفه الهی به معنای خداشناسی است که نخستین بار توسط کندی مطرح گردید. چنان که فارابی همین رویکرد را پذیرفته و حکمت را به معرفت وجود حق و واجب الوجود بذاته معنای می‌کند. تعاریفات ارائه شده غالباً موضوع محاورانه بوده ولی برخی نظیر ملاصدرا فلسفه را غایت محاورانه تعریف نموده‌اند.^۱

دو. کلام

دانش کلام در طول دوران حیاتش از سوی متکلمان مسلمان با تعاریف متفاوتی مواجه بوده است. فرزانه‌گانی همچون فارابی، کلام را صنعتی خوانده که انسان به وسیله آن می‌تواند به اثبات آراء و افعال بپردازد و یا شیخ مفید-کلام را دانشی دانسته که از طریق استدلال، برهان و جدل، به طرد باطل می‌پردازد. همان‌گونه تعاریف گوناگون دیگری از سوی متفکران اسلامی بیان است. تعریف برگزیده نگارنده که در آثار کلامی خویش بدان توجه شده از این قرار است که علم کلام، دانشی است که به استنباط، توضیح، تنظیم، تبیین و اثبات عقاید اسلامی و معارف و مفاهیم دینی پرداخته و به اعتراضات و شبهات دینی پاسخ می‌دهد. در این تعریف نه تنها به موضوع علم کلام توجه شده، بلکه غایت و روش‌شناسی این علم نیز مورد عنایت قرار گرفته است.

سه. تمدن

در لغت‌نامه‌ها، تمدن به معنای تخلق به اخلاق شهر آمده است^۲ و معنای مجازی آن، تربیت و ادب است. از این رو، می‌توان می‌گفت تمدن یعنی دارای تربیت بودن و در مرحله کامل تربیت اجتماعی قرار داشتن.^۳ معادل لاتینی آن civilization است که از واژه civis و

۱. ر.ک: همان، ص ۲۴۲-۲۳۷.

۲. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۱۵، ص ۹۴۲.

۳. پهلوان، فرهنگ و تمدن، ص ۳۵۷.

شکل وصفی آن *civilis* مشتق گردیده است. متمدن بودن به معنای شهرنشین بودن به کار می‌رود؛ شهرنشینی که با قانون تدبیر می‌گردد.

ادیان الهی و آسمانی در ترویج فضیلت‌ها، آرمان‌ها، آداب مثبت و خصلت‌های نیکو نقش مؤثری داشته‌اند. اسپنسر می‌گوید: بیان آداب و فضیلت‌های جوامع که پایه تمدن آنهاست، برخاسته از دین است. علامه طباطبایی می‌نویسد: خصلت‌های نیکوی موجود در انسان‌های امروزی، هرچند اندک باشد، ناشی از تعلیمات دینی است.^۱

عهور تمدن اسلامی و دوران طلایی، آن حدود پنج قرن به طول انجامید و اوج آن از قرن سوم تا قرن هشتم بود. این مدت کوتاه، به تعبیر ویل دورانت، تنها دوره‌های طلایی تاریخ بوده که تمدنی مانند اسلام داشته این همه چهره معروف در زمینه حکومت، تعلیم، ادبیات، لغت‌شناسی، جغرافیه، تاریخ، ریاضیات، نجوم، شیمی، فلسفه و پزشکی پدید آورد.^۲

مقصود از تمدن در این نوشتار، بینش‌ها، دانش‌ها، اخلاقیات، رفتارها، فناوری و صنایع تولیدی و به تعبیر دیگر، همه دستاوردهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری جامعه یا تاریخ بشر است و تمدن نوین اسلامی که انقلاب اسلامی ایران زمینه‌ساز آن بوده، از دو بخش و نیز برخی عناصر تشکیل شده است. آیت‌الله العظمی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران می‌فرماید: تمدن نوین اسلامی دارای دو بخش است: ۱. بخش سخت‌افزاری، ۲. بخش نرم‌افزاری. بخش ابزارهای و سخت‌افزاری تمدن نوین مواردی نظیر: علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار سیاسی و نظامی، اعتبار بین‌المللی، تبلیغ و ابزارهای تبلیغ را شامل می‌شود. اما بخش اصلی و نرم‌افزاری تمدن نوین که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد همان سبک زندگی اسلامی است. برای نمونه مسئله خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف بخش‌های اصلی تمدن است که متن زندگی انسان است.^۳

۱. خسروپناه، کلام جدید با رویکرد اسلامی، ص ۲۹۶.

۲. ویل دورانت، تاریخ تمدن، ص ۴۳۵.

۳. آیت‌الله سید علی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۲۳.

مباحث مطرح شده در کتاب پیش رو، در شش فصل تنظیم شده است:

فصل اول: تبیین مبانی فلسفی و معرفت‌شناسی علامه مخبر دزفولی

آشنایی با مبانی فلسفی و معرفت‌شناسی علامه از اهمیت ویژه‌ای در مباحث تمدن نوین اسلامی دارد. این فصل از دو گفتار تشکیل شده که گفتار نخست پیرامون مبانی هستی‌شناختی علامه مخبر است. در این گفتار از رابطه هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی، واقعیت جهان، تشخیصات موجودات و جهان غیب و شهود بحث شده است. در گفتار دوم مبانی معرفت‌شناسی علامه مخبر که در مباحثی همچون چیستی علم، چیستی معرفت، ابزار معرفت نمایان می‌گردد، تبیین شده است.

فصل دوم: تبیین مبانی کلامی علامه مخبر دزفولی

مبانی کلامی علامه، ذیل مباحث خداشناسی، راهنماشناسی و فرجام‌شناسی مطرح می‌شود. رویکرد طرح مبانی کلامی در این فصل با نگاه به کاربردی بودن آنها در شکوفایی تمدن نوین اسلامی است. از این جهت، مطالب در حد ضرورت بیان شده است.

فصل سوم: کاربری مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در ساحت علوم طبیعی

در این فصل با اتخاذ مبانی فلسفی و کلامی علامه، به کاربرد و کاربری آنها در حوزه علوم طبیعی توجه شده و از چیستی علوم طبیعی، اهمیت و جایگاه علوم طبیعی در مبانی علامه مخبر، رابطه مبانی علامه مخبر و علوم طبیعی و نقش مبانی علامه مخبر در اصلاح علوم طبیعی تمدن غرب بحث شده است.

فصل چهارم: کاربری مبانی کلامی فلسفی علامه مخبر دزفولی در ساحت علوم انسانی

کاربری و کاربرد مبانی فلسفی و کلامی علامه مخبر علاوه بر ساحت علوم طبیعی دربردارنده علوم انسانی نیز هست. در این فصل ابتدا به چیستی علوم انسانی پرداخته و سپس نقش مبانی علامه مخبر را در تفسیر کارکردهای علوم انسانی برای جامعه بیان خواهیم کرد.

فصل پنجم: کاربری مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر دزفولی در ساحت هنر

مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر در تمدن نوین اسلامی ساحت هنر را نیز پوشش داده است. در این فصل با ماهیت هنر آشنا شده و تعریف برگزیده آن را مطرح نماییم. از آنجا که هنر یکی از مباحث چالشی تمدن اسلامی و تمدن غرب است، در این فصل مباحث هنر در تمدن غرب نیز بررسی و نقد می‌شود. بنابراین شاخص‌های هنر در تمدن نوین اسلامی، نقش مبانی کلامی علامه مخبر در تبیین هنر تمدن نوین اسلامی و اصلاح هستی‌شناسی هنر غربی و اصلاح خداشناسی هنر غربی و اصلاح هنر سکولاری تمدن غرب و اصلاح هنر اومانیسم و لذت‌گرایانه تمدن غرب از مهم‌ترین مباحث این فصل است.

فصل ششم: فصل ششم: کاربری مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر دزفولی در ساحت رسانه

رسانه یکی از مهم‌ترین ابزارهای تمدن غرب است که از این طریق اندیشه‌ای باطل خود را به مخاطبان منتقل می‌کنند. در این فصل کاربری مبانی فلسفی کلامی علامه مخبر را در ساحت رسانه بررسی کرده و از نقش این مبانی در مباحثی همچون تبیین معرفت‌شناسی رسانه، تبیین رابطه دین و رسانه، طراحی رسانه دینی، ماهیت رسانه غرب بحث خواهیم کرد.

در پایان از زحمات مسئولان محترم دانشگاه معارف اسلامی قم و نیز از آقای حمزه سالارنیا دانشجوی کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی گرایش مبانی نظری اسلام و همچنین برادر سنجشگر و نور چشمم حجت الاسلام مجتبی جولائی فر که ویرایش نثر را بر عهده داشتند و نیز از تمامی افرادی که در به ثمر نشستن این اثر کوشیدند تشکر و قدردانی می‌نمایم از خدای متعال توفیقات روزافزون ایشان را خواستارم.

ناظر علمی: عبدالحسین خسروپناه

استاد مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران و

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

اسفندماه ۱۳۹۶